

Maria Mojsak

Uniwersytet w Białymstoku

E-MAIL: m.mojsak@uwb.edu.pl ORCID: 0009-0001-0067-4932

Relacje ojca z dziećmi w rodzinie wielodzietnej. Studium przypadku

STRESZCZENIE

Relacja ojca z dziećmi w rodzinie wielodzietnej determinuje rozwój emocjonalny oraz społeczny dzieci, a także kształtuje dynamikę rodzinną i relacje interpersonalne. Zrozumienie tych relacji pozwala lepiej wspierać rodziny w zapewnieniu harmonijnego środowiska wychowawczego i efektywnej komunikacji. W niniejszym artykule zaprezentowano wstępne wyniki badania dotyczącego relacji ojca z dziećmi w rodzinach wielodzietnych¹. Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej zostały omówione zagadnienia teoretyczne związane z rodziną wielodzietną oraz rolą ojca w procesie wychowania dzieci. Druga dotyczy metodologii badań oraz opisu wybranych studiów przypadków rodzin wielodzietnych z Białegostoku. W części trzeciej przedstawiono wyniki badań, z których wynika, że relacja ojca z dziećmi w rodzinie wielodzietnej ma charakter złożony i dynamiczny, jednak nie ulega pogorszeniu wyłącznie z powodu liczby potomstwa. Kluczowe czynniki warunkujące jakość tych więzi to osobowość ojca, jego zaangażowanie emocjonalne oraz jakość relacji małżeńskiej.

SŁOWA KLUCZOWE: ojciec, ojcostwo, relacja, rodzina wielodzietna, dziecko

Wprowadzenie

Jednym z zagadnień badań nad dynamiką życia rodzinnego jest rola ojca. Aby zrozumieć współczesne ujęcie ojcostwa, istotne jest uprzednie przyjrzenie się funkcjonowaniu rodziny jako środowiska wychowawczego. Jak zauważają Sosnowski i Konaszewski, „rodzina to miejsce, w którym swój początek ma proces wychowania dziecka. Realizuje się on przez długi okres jego życia poprzez bezpośrednie kontakty z najbliższymi mu osobami (matką, ojcem)” (2018, s. 51–63). Na tej podstawie sformułowano główne pytanie badawcze, które stało się osią prowadzonych analiz: Czy i w jaki sposób liczba posiadanych

1 Artykuł stanowi prezentację wybranego fragmentu badań przeprowadzonych w ramach pracy magisterskiej pt. *Relacje ojca z dziećmi w rodzinie wielodzietnej na wybranych przykładach z miasta Białegostoku*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Elwiry Kryńskiej na Wydziale Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku.

dzieci determinuje jakość relacji ojca z każdym z nich w rodzinach wielodzietnych, na przykładzie mieszkańców Białegostoku.

W literaturze naukowej znaleźć można liczne badania poświęcone tematyce ojcostwa. Aldona Małyska i Małgorzata Dankowska-Kosman w swoim artykule analizują pojęcie „ojcostwa”, podkreślając rolę ojca w rodzinie, wskazując na różne modele ojcostwa oraz zadania, jakie stoją przed współczesnymi ojcami. Zwracają również uwagę na proces stawania się ojcem oraz na to, jak relacja między rodzicami określa atmosferę wychowawczą w domu (Małyska i Dankowska-Kosman, 2014). Bogusława Budrowska wprowadza termin „tacierzyństwo”, określający model ojcostwa, który charakteryzuje się znacznym emocjonalnym i opiekuńczym zaangażowaniem w relację z dzieckiem (Budrowska, 2008). Anna Więclawska podejmuje natomiast próbę odpowiedzi na pytanie: Jak wygląda dzisiaj ojcostwo? Jacy są współcześni ojcowie i jakie mają oczekiwania? Jakie przejawy kryzysu ojcostwa można zauważyć? Jakie są możliwości jego przezwyciężenia? Jak objawia się nowy paradygmat męskości i ojcostwa? (Więclawska, 2009).

Choć temat ojcostwa jest szeroko dyskutowany w różnych dziedzinach nauki, szczególnie interesującym zagadnieniem pozostaje relacja ojca z dziećmi w rodzinie wielodzietnej. W obliczu zmieniających się norm społecznych, gdzie tradycyjne obowiązki rodzicielskie przyjmują nowe formy, a oczekiwania wobec ojców dotyczące ich udziału i aktywności w życiu dzieci stają się coraz bardziej zróżnicowane, kwestia ta staje się niezwykle istotna. Rodzi to pytania dotyczące zarówno liczby dzieci, jak i charakteru więzi ojców z każdym z nich: Czy ojcowie w rodzinach z wieloma dziećmi zauważają różnice w jakości swoich relacji z poszczególnymi pociechami? Jakie elementy mają znaczenie dla tych więzi? Jakie trudności i zalety wynikają z bycia ojcem w rodzinie z wieloma dziećmi? Aby odpowiedzieć na te pytania, przeprowadziłam analizę wcześniej zrealizowanych wywiadów z rodzinami. Poprzez szczegółowe studia przypadków chciałam zbadać złożoność relacji ojców z dziećmi w różnych sytuacjach w rodzinach wielodzietnych, skupiając się na społeczności białostockiej.

Głównym celem przeprowadzonych badań była charakterystyka relacji ojca z dziećmi w kontekście funkcjonowania rodziny wielodzietnej. Analiza tego zagadnienia może być użyteczna zarówno w pracy terapeutycznej, jak i w doradztwie rodzinnym. Zrozumienie specyfiki więzi łączących ojca z dziećmi pozwala trafniej identyfikować obszary, w których rodzina może potrzebować wsparcia, a także sprzyja projektowaniu efektywnych działań pomocowych, zarówno w wymiarze terapii, jak i poradnictwa rodzinnego.

Tło teoretyczne

Relacje są wszechobecne i kształtują nasze życie. Obejmują one związki lub interakcje między dwiema lub większą liczbą osób, obiektów lub zjawisk. W ogólnym ujęciu, relacja to „przyporządkowanie czegokolwiek czemukolwiek” (Krąpiec, 2007, s. 712). Definicja ta jest bardzo ogólna – stanowi punkt wyjścia do bardziej szczegółowych interpretacji w naukach społecznych, takich jak socjologia czy psychologia. Maria Ryś twierdzi, że: „kształtowanie umiejętności nawiązywania i pogłębiania relacji z innymi ma (...) swoje źródło w doświadczeniach z okresu dzieciństwa” (Ryś, 2011, s. 73). Tym samym relacje są wszechobecne – warunkują nasze życie, obejmując stosunek między osobami, obiektami i zjawiskami w różnych dziedzinach.

Termin „ojcostwo” obejmuje konkretne zadania podejmowane przez mężczyznę, takie jak sprawowanie opieki i wychowywanie, przygotowanie dziecka do uczestnictwa w kulturze czy zapewnienie mu warunków materialnych (Sosnowski, 2011, s. 15). Wojciech Kołodzieja przedstawia tradycyjny model ojcostwa, w którym rola ojca koncentruje się na zapewnieniu żywności, bezpieczeństwa oraz innych podstaw bytowych i materialnych (Kołodzieja, 2010, s. 36).

W literaturze przedmiotu możemy odnaleźć pojęcie „pedagogiczny model ojcostwa”, które odnosi się do zbioru cech ojca oraz indywidualnych właściwości, zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych, związanych szczególnie z jego sposobem komunikacji oraz działaniami z innymi członkami rodziny (dzieci, żona), cechy osobowości, wyrażane emocje oraz podejście do wychowywania dzieci. Edukacyjny wymiar tego modelu zakłada zainteresowanie oraz uczestnictwo ojca w procesie wychowawczym. Wdrożenie zasad tego wzorca, według Tomasza Sosnowskiego, może przejawiać się m.in. poprzez troskę o dzieci, udział w ich edukacji, wspólne planowanie wolnego czasu, przygotowanie do uczestnictwa w kulturze oraz zapewnienie dzieciom i rodzinie wsparcia finansowego (Sosnowski, 2014, s. 66).

Zostanie ojcem jest momentem przełomowym, który może skłaniać do głębokiej refleksji nad sobą, własnymi wartościami oraz celami życiowymi. Erik Erikson, twórca teorii rozwoju psychospołecznego, zwraca uwagę, że dorosły człowiek wchodzi w fazę „generatywności” (Erikson, 2000). Etap ten wiąże się z pragnieniem tworzenia, troski o innych oraz pozostawiania po sobie trwałego dziedzictwa. W tym kontekście ojcostwo staje się nie tylko obowiązkiem, ale także formą ekspresji tej generatywności.

Rodzina w literaturze przedmiotu określana jest jako podstawowa grupa społeczna, środowisko wychowawcze, instytucja wychowawcza, wspólnota i środowisko kulturowe (Krzesińska-Żach, 2007). Tomasz Sosnowski uważa:

Rodzina jest podstawowym środowiskiem, w którym wzrasta i rozwija się dziecko. Żadne inne nie jest w stanie zastąpić normalnie funkcjonującej rodziny. Podejmując problematykę rodziny, istotne wydaje się spojrzenie na nią jako na byt dynamiczny, nigdy niezamknięty i niezmienny. Analizując kwestie z nią związane w perspektywie pedagogicznej, zwraca się uwagę na jej różnorodne ujęcia, rozpatruje się tę kategorię pojęciową w kontekście procesu wychowania dziecka (Sosnowski, 2020, s. 180).

W kontekście prawnym definicja rodziny wielodzietnej może różnić się w zależności od regulacji obowiązujących w danym państwie. W Polsce za rodzinę wielodzietną uznaje się gospodarstwo domowe, w którym wychowuje się co najmniej troje dzieci do 18. roku życia lub – w przypadku kontynuowania nauki – do 25. roku życia. Taka definicja została przyjęta w ustawie z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Ustawa z dnia 23 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Dz.U. 2014, poz. 1863)). W Polsce rodziną wielodzietną określa się obecnie gospodarstwo domowe wychowujące co najmniej troje dzieci. Z demograficznego punktu widzenia za rodzinę wielodzietną uznaje się taką, która zapewnia przynajmniej minimalną rozszerzoną zastępowalność pokoleń. W tym ujęciu mianem rodziny wielodzietnej określa się rodzinę wychowującą co najmniej czworo dzieci (Kawula, 1980, s. 294). Taki model rodziny jest szczególnie pożądanym ze względu na sytuacją demograficzną Polski (Szyszka, 2015, s. 177). Rodzina wielodzietna – jako jednostka inwestująca w młode pokolenie – odgrywa istotną rolę społeczną i wychowawczą. Rosnące aspiracje edukacyjno-zawodowe rodziców wobec dzieci w znaczący sposób determinują ich starania o zapewnienie jak najlepszych warunków rozwoju, dlatego rodziny wielodzietne nie powinny być pozostawione same sobie w tych wysiłkach (Forma, 2020, s. 57).

Metoda badania

W celu przeprowadzenia badania naukowego zastosowana została metoda indywidualnych przypadków, polegająca na szczegółowej analizie wybranych wydarzeń, osób, ich zachowań oraz postaw. Pozwala ona na interpretację np. wizerunku lub osobowości ważnych osób w różnych kontekstach i okolicznościach czy ich aktywności społeczno-gospodarczej (Apanowicz, 2002, s. 61–70). Kluczową metodą badawczą był wywiad nieskategoryzowany, który pozwalał na prowadzenie konwersacji w sposób swobodny i autentyczny.

Lista pytań została opracowana w sposób umożliwiający moderatorowi elastyczne poruszanie się po różnych obszarach tematycznych, z możliwością dostosowania kolejności oraz formy pytań do dynamiki rozmowy oraz odpowiedzi udzielanych przez uczestnika. Dla każdej grupy respondentów – ojców, matek oraz dzieci – przygotowano oddzielne wersje kwestionariuszy,

zróżnicowane pod względem języka, głębokości pytań oraz zakresu tematycznego. Podczas przeprowadzania badań posłużono się wcześniej przygotowanym kwestionariuszem wywiadu, stanowiącym zbiór dyspozycji tematycznych odnoszących się do problematyki ojcostwa w rodzinach wielodzietnych. Pytania miały na celu pozyskanie informacji na temat sposobu postrzegania roli ojca przez poszczególnych członków rodziny – jego samego, matkę oraz dzieci – a także poznanie emocji, doświadczeń i codziennych relacji zachodzących między nimi. Istotnym elementem było uchwycenie subiektywnego odbioru ojcostwa i relacji rodzinnych w konkretnym kontekście społecznym i emocjonalnym. Pytaniem głównym – inicjującym rozmowę – była prośba o opowiedzenie własnej relacji z dziećmi, ojcem lub o relacji męża/partnera z dziećmi (odpowiednio do grupy badawczej).

Badanie zostało przeprowadzone na przełomie września i października 2023 r. Do próby badawczej zakwalifikowano trzy pełne rodziny wielodzietne zamieszkujące miasto Białystok. Pierwsza z rodzin liczy pięć osób (ojciec 42 lata, matka 40 lat, dzieci w wieku 14, 9 oraz 6 lat). Kolejna rodzina jest również pięcioosobowa (ojciec 32 lata, matka 31 lat, dzieci w wieku 2, 4 oraz 5 lat). W tym przypadku, ze względu na bardzo młody wiek dzieci, który uniemożliwiał im świadome odniesienie się do zadawanych pytań, wywiady przeprowadzono wyłącznie z rodzicami. Trzecią rodzinę stanowi sześciuosobowe gospodarstwo domowe (ojciec 48 lat, matka 47 lat, dzieci w wieku 11, 15, 17 oraz 19 lat).

Informacje dotyczące planowanego badania zostały bezpośrednio przekazane osobom potencjalnie zainteresowanym w lokalnej społeczności, w której realizowano projekt. Zaproszenia do udziału skierowano do rodzin wielodzietnych zamieszkujących Białymstok. Grupę badawczą wyłoniono spośród osób, które dobrowolnie zadeklarowały udział po zapoznaniu się ze szczegółowymi informacjami dotyczącymi celu i przebiegu badania oraz zasad poufności. Kryterium doboru uczestników były: status rodziny wielodzietnej i pełnej oraz gotowość do odbycia osobistych rozmów w komfortowym dla siebie otoczeniu.

Każdy wywiad, za pozwoleniem osoby badanej, został zapisany w formacie mp3. Następnie dokonano transkrypcji nagrań, co umożliwiło kodowanie treści, jak również kondensację wypowiedzi respondentów oraz głębsze zrozumienie ich znaczenia. Analiza odpowiedzi na postawione problemy badawcze została przeprowadzona w pięciu głównych obszarach: zależność między liczbą posiadanych dzieci a relacją ojca z dziećmi; wpływ relacji małżeńskiej na relację ojca z dziećmi; zależność między wiekiem ojca i dzieci a ich wzajemnymi relacjami; rola płci dziecka jako czynnika warunkującego

relację ojca z dziećmi oraz zmiany dojrzałości ojca na etapach przed ciążą, w jej trakcie oraz po narodzinach dziecka – w zależności od jego osobistych doświadczeń „tacierzyństwa”.

Warto zaznaczyć, że badanie miało charakter eksploracyjny i obejmowało niewielką liczbę rodzin z jednego miasta, co ogranicza możliwość uogólniania uzyskanych wyników na szerszą populację. Zastosowana metoda wywiadu nieskategoryzowanego, choć sprzyja autentyczności, wiąże się z ryzykiem wpływu badacza na odpowiedzi uczestników, m.in. poprzez sposób formułowania pytań czy reakcje w trakcie rozmowy. Dodatkowo interpretacja danych jakościowych, choć oparta na transkrypcji i kodowaniu, może nosić znamiona subiektywności wynikającej z perspektywy badacza. Istotny wpływ na sposób ujawniania emocji i doświadczeń może mieć również sam kontekst rozmowy oraz obecność osoby prowadzącej wywiad. Z tego względu uzyskane wyniki należy traktować jako wstępne rozpoznanie problematyki ojcostwa w rodzinach wielodzietnych, stanowiące punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych badań w tym obszarze.

Wyniki badań

Liczba posiadanych dzieci a relacje ojca z dziećmi

Wyniki badań wskazują, że liczba dzieci w rodzinie wpływa na dynamikę relacji ojca z każdym z potomków, jednak nie determinuje jej jakości w sposób jednoznaczny. Pomimo ograniczeń czasowych i zwiększonego zakresu obowiązków wynikających z wielodzietności, ojcowie podejmują świadome wysiłki, by budować indywidualne więzi z każdym z dzieci, dostosowując swoje zaangażowanie do ich potrzeb, wieku i zainteresowań:

R42²: *Z każdym dzieckiem mam wyjątkową relację, choć uważam, że z synem szczególnie; mamy wspólne pasje, które tworzą bliską więź (...). Mimo wszystko chciałbym bardziej uczestniczyć w życiu dziewczynek.*

Podobnie zaznaczył:

R32: *W relacjach z każdym z moich dzieci staram się być obecny, słuchać ich potrzeb i uczyć (...). To, że jest ich trójka, na pewno wpływa na czas, jaki mam dla każdego indywidualnie.*

Również partnerki ojców dostrzegają ich zaangażowanie.

2 Przy cytowaniu wypowiedzi respondentów biorących udział w badaniu, zamiast podawania inicjałów zastosowano skróty, gdzie R – respondent, a liczba przy nim np. R42 – wiek badanego.

R40: *Czy mając jedno dziecko, czy trójkę jak teraz – więź, jaką tworzą, nie zmieniłaby się. To temperament i osobowość człowieka wpływają na to, jakim jest rodzicem.*

Dzieci, zarówno młodsze, jak i starsze, także zauważały obecność ojców w codziennym życiu:

R19: *Przez rozpoczęcie studiów i pracę nie mamy już tyle czasu co wcześniej, ale bardzo lubiłam grać w planszówki i wspólnie odtwarzać przepisy z tatam.*

R14: *W tygodniu ciężko jest o czas tylko we dwójkę. W weekend jest łatwiej (...), zawsze jest jakiś mecz, który możemy wspólnie obejrzeć.*

Zebrane wypowiedzi ukazują, że choć większa liczba dzieci może stanowić wyzwanie organizacyjne, nie przesądza o pogorszeniu relacji. Jak podsumował:

R48: *Liczba dzieci na pewno ma wpływ na dynamikę rodziny, ale niekoniecznie negatywny. Staram się zapewnić każdemu równą uwagę i wsparcie.*

Ostatecznie jakość relacji ojca z dziećmi zależy w największym stopniu od jego cech osobowościowych, postawy wychowawczej oraz zasobów emocjonalnych, jakimi dysponuje, a także od poziomu wsparcia, jakie otrzymuje od pozostałych członków rodziny.

Relacja między małżonkami a relacja ojca z dziećmi

Relacja między małżonkami stanowi fundament życia rodzinnego i bezpośrednio warunkuje sposób, w jaki ojcowie budują więzi ze swoimi dziećmi. Zgodna i oparta na wzajemnym szacunku relacja partnerska tworzy stabilne, emocjonalnie bezpieczne środowisko dla rozwoju dzieci:

R32: *Relacja między mną a moją żoną zdecydowanie wpływa na relacje z dziećmi (...). Harmonia w naszym małżeństwie sprzyja budowaniu stabilnego i kochającego środowiska.*

R48: *Jesteśmy świadomi, że nasza relacja ma bezpośredni wpływ na dzieci, więc staramy się ją pielęgnować, a przy konfliktach tłumaczymy dzieciom, że czasem też potrzebujemy przestrzeni.*

Ojcowie i matki zgodnie podkreślali, że dobra komunikacja i wspólne podejmowanie decyzji rodzicielskich wzmacnia poczucie jedności w rodzinie.

R42: *Wraz z żoną staramy się rozmawiać o tym, co dzieje się w życiu dzieci, aby oboje być na bieżąco.*

R40: *Jestem świadoma, że nasze konflikty mogą wpływać na ich poczucie bezpieczeństwa. Staram się więc podkreślać, że każdy z nas popełnia błędy (...). Dzielę się z dziećmi pozytywnymi aspektami naszego życia rodzinnego, starając się wskazywać, że mimo trudności, nasza rodzina jest miejscem wsparcia i miłości.*

Z punktu widzenia dzieci, relacja między rodzicami również odgrywa istotną rolę:

R19: *Jeśli atmosfera w domu jest dobra, to tato jest bardziej dostępny i poświęca więcej uwagi naszym sprawom.*

R14: *Gdy mają dobre stosunki, to atmosfera w domu jest zupełnie inna. (...) Rodzice mają więcej cierpliwości i są nami bardziej zainteresowani.*

R17: *Tata się nie odzywa, mama płacze (...). Wolę, żeby powiedzieli, pokłóciliśmy się i potrzebujemy czasu. Przecież też się kłócę z kolegami.*

Dzieci są szczególnie wyczulone na emocjonalną atmosferę w domu. Po pierwsze, dostrzegają, że pozytywna atmosfera w domu sprzyja zwiększonej obecności i zaangażowaniu ojca. Po drugie, zwracają uwagę na to, że jakość relacji między rodzicami wpływa na ich reakcje wobec dzieci oraz poziom zainteresowania ich sprawami. Po trzecie, podkreślają znaczenie szczerej i otwartej komunikacji – również w trudnych sytuacjach – jako kluczowego czynnika budującego poczucie bezpieczeństwa. Wypowiedzi dzieci świadczą o ich dużej wrażliwości i spostrzegawczości relacji rodzinnych, a także o tym, że ich dobrostan w znacznym stopniu zależy od panującej w domu atmosfery. Rodzice są świadomi znaczenia swojej relacji na dobrostan dzieci:

R47: (...) *Istotne jest, jak my radzimy sobie z tym i jakie sposoby na wyjaśnienie stosujemy. Jeśli potrafimy skutecznie komunikować się, rozwiązując konflikty w sposób konstruktywny, dzieci mogą uczyć się, jak radzić sobie w takich sytuacjach. Myślę, że ważna jest obserwacja (...). Staram się troszczyć o to, aby te sytuacje były dla nich jak najmniej obciążające.*

Dzieci, obserwując swoich rodziców, uczą się, jak powinny wyglądać prawidłowe relacje, a następnie je naśladują. Jak zauważa prof. Maria Ryś,

prawidłowe relacje z innymi zapewniają człowiekowi poczucie bezpieczeństwa, ufne spojrzenie w przyszłość, świadomość, że są osoby, którym można zaufać, zawierzyć, na które można liczyć, pozwalają na kształtowanie postawy wiary w to, że jest się osobą kochaną, osobą godną miłości (Ryś, 2011, s. 64).

Wiek ojca i dzieci a charakter relacji ojciec-dziecko

Wraz z dorastaniem dzieci, ewoluują również więzi rodzinne. Rodzice, w tym szczególnie ojcowie, stają wobec konieczności dostosowywania się do oczekiwań i potrzeb rozwojowych swoich potomków. Proces ten bywa wymagający i niejednokrotnie wiąże się z trudnościami w podtrzymywaniu bliskich i zdrowych relacji:

R48: *Na początku trochę się martwiłem, czy dam radę, czy będę nadążać za dziećmi. Najstarsza córka pojawiła się na świecie, gdy byłem około trzydziestki. Choć teraz mam takie odczucie, że mój i dzieciaków wiek nie mają niezależnego wpływu na naszą relację (...). Wiadomo, że wcześniej miałem więcej energii. Angażowałem się bardziej fizycznie w zabawy, wyjścia. Teraz jest więcej rozmów, grania w coś. Dzieci też mają inne potrzeby. Myślę, że tak naprawdę wspólnie dorastamy i zmieniamy się. Teraz na więcej rzeczy mamy też możliwości, zmieniły się nasze możliwości finansowe, materialne. W razie jakichkolwiek trudności stać nas na profesjonalną pomoc dzieciom, kiedyś bym nawet o tym nie mógł myśleć.*

Wypowiedź jest refleksją nad rodzicielstwem, zmianami w relacji z dziećmi oraz przemianami, jakie zachodzą w życiu ojca wraz z dorastaniem potomstwa. Z biegiem lat dzieci stają się coraz bardziej niezależne, zaczynają myśleć samodzielnie, pragną brać odpowiedzialność za swoje decyzje oraz nabierają własnych przekonań i poglądów. Dla ojców stanowi to wyzwanie, wymagające nie tylko akceptacji tych przemian, lecz także nabywania nowych kompetencji komunikacyjnych, umożliwiających utrzymanie bliskiego kontaktu z dorastającymi dziećmi.

R40: *Każde z naszych dzieci jest aktualnie na innym etapie rozwoju (...). Bywa trudno, obserwując, jak dzieci dorastają, widzę, że mąż staje się bardziej skoncentrowany na wspieraniu ich rozwoju, szczególnie w kontekście najstarszego syna, który wszedł w wiek nastoletni. Zaczyna odgrywać ważną rolę jako mentor, pomagając im zrozumieć świat dorosłych. Jego doświadczenie staje się coraz bardziej widoczne, co buduje pewność siebie naszego syna w stawianiu się mężczyzną. Przy młodszych dzieciach, myślę, że te zmiany będą równie widoczne.*

Dzieci również mają swoje odczucia na ten temat.

R19: *Zauważam, że w miarę jak rosnę, nasza relacja z tatą się zmienia. Kiedy byłam młodsza, bardziej skupiał się na opiece, teraz staramy się bardziej rozmawiać o moich zainteresowaniach i planach na przyszłość.*

R17: *W młodszych latach potrzebowaliśmy z rodzeństwem więcej pomocy i wsparcia, teraz jestem bardziej niezależny. Cenię jego obecność i lubię spędzać czasem wspólnie czas. Jest on zupełnie inny, niż jak byłem mały.*

R11: *Tato pokazuje mi dużo fajnych rzeczy. Ostatnio poszliśmy na ściankę wspinackową. I nauczył mnie robić naleśniki. Uczy się też ze mną tabliczki mnożenia i ogląda mecze mojego ulubionego zespołu.*

Relacje między członkami rodziny ulegają przemianom wraz z upływem czasu. Oczywiście, wiek ma swoje znaczenie, jednak równie ważny jest charakter każdego z domowników. Pomimo zachodzących przemian, czas spędzany razem wciąż pozostaje ważny. Te obserwacje ukazują, w jaki sposób więzi rodzinne ewoluują, dostosowując się do zmieniających się potrzeb oraz etapów życia dzieci.

Płeć jako czynnik warunkujący relację ojca z dziećmi

W trakcie przeprowadzanego badania interesowało mnie podejście ojców do synów i córek. Szczególną uwagę poświęciłam potencjalnym różnicom w relacjach z dziećmi tej samej i przeciwnej płci. Na podstawie wywiadów z ojcami i ich dziećmi można zauważyć, że współczesne ojcostwo coraz częściej zmierza w stronę relacyjności opartej na indywidualnym podejściu, a nie na stereotypach płciowych. Choć ojcowie przyznają, że budowanie więzi z dziećmi może kształtować się na różne sposoby – czasem łatwiej nawiązać relacje z synem, innym razem z córką – to ostatecznie najważniejsze okazują się osobowość dziecka, wspólne pasje i autentyczne zaangażowanie w relację. Dzieci postrzegają swoich ojców jako sprawiedliwych i uważnych.

R19: *Nie czuję, żeby tata miał różne oczekiwania względem mnie i siostry, i względem braci. Stara się traktować nas równo i wspierać w osiąganiu naszych celów, niezależnie od płci. Zauważa także naturalne różnice w komunikacji: z braćmi rozmawiają częściej o sporcie, z nami tematy są inne. Z intymnymi sprawami jest mi łatwiej pójść do mamy, myślę, że moim braciom z kolei do taty.*

R14: *Myślę, że tato stara się traktować nas jednakowo, wspierając nas na tyle, na ile potrzebujemy.*

R15: *Mam fajnego tatę i nieważne chyba jest, czy jestem chłopcem czy dziewczynką, nie od tego zależy jego miłość. Chociaż z braćmi nie zawsze się zgadzamy co do wyboru filmów czy gier, to tata zawsze słucha naszych pomysłów i stara się być sprawiedliwy w wyborach.*

Z wypowiedzi ojców wynika, że to osobowość dziecka, a nie jego płeć decyduje o specyfice wzajemnych relacji. R48 przyznaje, że przed narodzinami syna miał więcej obaw co do swojej roli ojca, ale doświadczenie z kolejnymi dziećmi dało mu większy spokój.

Inny z respondentów wypowiada się:

R42: *W młodości, myśląc o posiadaniu dzieci, marzyłem o synu (...). Dopiero po urodzeniu się dwóch kolejnych córek zdałem sobie sprawę, że te moje wyobrażenia o synu widzę w relacji z córkami.*

Podkreśla też:

Nie wyobrażam sobie tego, że miałbym mniej być zaangażowany w życie córek tylko ze względu na to, że nie jesteśmy tej samej płci.

R32: *Trudno mi teraz powiedzieć o jakiś konkretnych różnicach (...). Myślę, że te różnice będą zauważalne za kilkanaście lat, gdy dzieci zaczną dojrzewać (...). Ale to chyba bardziej zależne od tego, jakie będą dzieci i jaki ja będę, a nie od ich płci.*

Z wypowiedzi respondentów wyłania się obraz ojcostwa opartego na relacji, elastyczności i uważności. Znaczenie ojca w życiu dziecka nie wynika jedynie z jego biologicznej płci, lecz także z osobowości dziecka, jego zainteresowań i indywidualnych potrzeb. Współczesne społeczeństwo zmierza w kierunku bardziej partnerskiego modelu rodzicielstwa, co sprzyja większej różnorodności i elastyczności w relacjach ojcowskich. Kluczowe jest zrozumienie, że płeć nie jest jednoznaczną i trwałą kategorią, lecz bardziej złożoną konstrukcją społeczną. Ojcowie różnią się między sobą pod względem swoich indywidualnych cech oraz osobowości, a także kontekstu społecznego, w którym funkcjonują. Coraz większe znaczenie zyskują inicjatywy promujące elastyczne i partnerskie wzorce ojcostwa, sprzyjające tworzeniu zdrowych i satysfakcjonujących relacji rodzinnych. Ojcowie, mimo świadomości różnic płciowych, dążą do nawiązywania relacji opartych na autentyczności i indywidualnym podejściu do każdego dziecka. Różnice w zainteresowaniach i preferencjach są postrzegane jako przejaw unikalnych cech każdego dziecka, a nie jako ich wyraz determinowany przez płeć. Takie podejście wzmacnia więź ojca z dzieckiem – niezależnie od jego płci – co potwierdzają opisywane doświadczenia.

Gotowość do roli ojca

Rozmawiając z ojcami, chciałam zaobserwować, czy i jakie czynniki determinują gotowość do pełnienia roli ojca. Jeden z respondentów podkreślił, że każda przeżyta chwila, zarówno trudna, jak i radosna, oraz popełnione błędy miały znaczenie dla jego dojrzałości. Zwrócił uwagę, że to właśnie te doświadczenia uczą go, jak powinien zachowywać się w różnych sytuacjach, choć nadal traktuje ojcostwo jako proces, w którym wciąż się rozwija. Jego wypowiedź świadczy o otwartości na rozwój osobisty i determinacji w dążeniu do bycia coraz lepszym rodzicem.

R42: *Na moją dojrzałość na pewno wpłynęły każde przeżyte chwile, trudniejsze i łatwiejsze, błędy które popełniłem. Wydaje mi się, że sprawiają, iż jestem bardziej świadomy tego jak powinienem się zachować w różnych sytuacjach, choć cały czas się uczę, jak być dobrym ojcem.*

W rozmowach z ojcami szczególnie interesowało mnie, jak ich dojrzałość do pełnienia roli rodzica ewoluowała na różnych etapach życia rodzinnego.

R32: *Myślę, że to, co ma wpływ na rozwój mojej dojrzałości, to wsparcie od żony, rodziców czy przyjaciół, edukacja, doświadczenia rodzicielskie oraz umiejętność radzenia sobie z trudnościami. Bardzo ważne jest również akceptowanie zmian i otwartość na rozwijanie się na różnych płaszczyznach.*

Badany podkreśla znaczenie wsparcia ze strony żony, rodziców, przyjaciół, a także rolę edukacji i doświadczenia w procesie wychowywania dzieci. Zwraca również uwagę na umiejętność radzenia sobie z problemami, akceptację zmian oraz gotowość do osobistego rozwoju. Doświadczenia z przeszłości z pewnością sprzyjają spokojnemu przeżywaniu momentu, kiedy w rodzinie pojawia się nowe dziecko.

R48: *Przed pojawieniem się pierwszego dziecka było trochę tak, jakbyśmy czekali na jakąś niespodziankę (...). Było trochę chaosu. Nie wiedzieliśmy w co i komu wierzyć (...). Możliwości finansowe mieliśmy inne niż obecnie. Potem, gdy kolejne dzieci przychodziły na świat, to przede wszystkim byliśmy spokojniejsi. Wiedzieliśmy, na co możemy się nastawiać. I to, co było wyzwaniem przy pierwszym dziecku, przy czwartym wydawało się czymś naturalnym. Chyba w wielu płaszczyznach naszego życia tak jest.*

Respondent wspomina o tym, że przed narodzinami pierwszego dziecka towarzyszył mu niepokój i chaos, wynikające z braku doświadczenia oraz wiedzy. Jednak kiedy na świat przyszły kolejne dzieci, on i jego żona podchodzili do rodzicielstwa z większym spokojem i pewnością siebie, czerpiąc z wcześniejszych przeżyć. Zdobyte doświadczenie okazało się kluczowe: dawało pewność i poczucie kompetencji, pozwalało też lepiej radzić sobie z nowymi wyzwaniami. W ten sposób rozmówca podkreśla wartość uczenia się poprzez praktykę oraz znaczenie ewolucji podejścia do życia – nie tylko w sferze rodzicielstwa, lecz także w innych jego wymiarach.

Dyskusja wyników

Każdy człowiek rozwija się w swoim własnym tempie, a jego rola jest zarazem dynamiczna i zmienia się wraz z kolejnymi etapami życia rodziny. Kluczowe dla trwałego rozwoju dojrzałości ojcowskiej są umiejętność autorefleksji, otwartość na nowe doświadczenia oraz zdolność adaptacji do zmieniających

się okoliczności. Aby właściwie rozumieć i oceniać otaczającą rzeczywistość, człowiek potrzebuje samoświadomości, poczucia przynależności do określonej grupy oraz świadomości własnej odrębności i wyjątkowości. Istotną rolę w tym procesie odgrywa również otoczenie, które określa nasze postrzeganie siebie i świata (Bajkowski, 2017, s. 26). W codziennym życiu ojca poczucie przynależności – do rodziny, społeczności ojców czy kultury – stanowi ważny punkt odniesienia, pomagający mu zrozumieć swoją rolę i wartość. Równocześnie świadomość własnej odrębności pozwala mu wypracować indywidualny styl ojcostwa, który nie zawsze musi odpowiadać tradycyjnym wzorcom.

Z badań wynika, że relacja małżeńska warunkuje klimat emocjonalny w rodzinie i jakość relacji ojca z dziećmi. Harmonia i współpraca między rodzicami ułatwiają budowanie silnych więzi z dziećmi, a sposób, w jaki rozwiązują konflikty, stanowi dla nich ważny wzór zachowań.

Naśladownictwo jest formą uczenia się obserwacyjnego, która spełnia decydującą rolę w społecznym rozwoju dziecka. Już we wczesnym dzieciństwie dziecko uczy się zachowań społecznych głównie w wyniku naśladowania osób z najbliższego otoczenia, którymi są zwłaszcza rodzice (Grochocimska, 1999, s. 27).

Rola ojca jest fundamentalna w kształtowaniu tożsamości męskości, zdrowych wzorców emocjonalnych oraz orientacji seksualnej, szczególnie u chłopców. Maria Oleś podkreśla, że ojcostwo wywiera wpływ na dziecko poprzez trzy główne mechanizmy: naśladownictwo, identyfikację oraz modelowanie (Oleś i Oleś, 2001). W badanych rodzinach zauważono, że dzieci, zwłaszcza chłopcy, korzystają z wzorców emocjonalnych i postaw związanych z płcią, które prezentuje ich ojciec. Wysoki poziom zaangażowania ojca wiąże się z pozytywnym rozwojem emocjonalnym dzieci oraz ich większą gotowością do wyrażania uczuć i budowania zdrowych relacji interpersonalnych.

Ojcostwo w rodzinie przede wszystkim wyraża się poprzez relacje ojca z dziećmi, które rozwijają się na dwóch równoległych płaszczyznach. Pierwsza z nich obejmuje współpracę z matką w celu stworzenia przyjaznego otoczenia w domu, zaspokajaniu jej potrzeb, tworzeniu silnych więzi emocjonalnych oraz pielęgnowaniu uczuć w małżeństwie. Te elementy mają kluczowe znaczenie dla jakości relacji oraz procesu socjalizacji dziecka w rodzinie (Ośkiewicz, 2012, s. 105). Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że jakość relacji ojca z dziećmi jest w dużej mierze uzależniona od relacji małżeńskich i panującej w domu atmosfery. Aktywne zaangażowanie ojca we współpracę z matką, wsparcie emocjonalne oraz troska o pozytywne więzi w związku przekładają się na głębsze i bardziej satysfakcjonujące relacje z dziećmi.

Podsumowanie

Badania przeprowadzone wśród rodzin wielodzietnych z Białegostoku pozwoliły lepiej zrozumieć, jak kształtują się relacje ojców z dziećmi w warunkach zwiększonych obowiązków wychowawczych i organizacyjnych. Wyniki wskazują, że jakość więzi rodzinnych nie zależy jedynie od liczby potomstwa, lecz przede wszystkim od postawy ojca, jego kompetencji emocjonalnych, gotowości do zaangażowania oraz jakości relacji z partnerką.

Rola ojca w rodzinach wielodzietnych jest niewątpliwie kluczowa i wymaga szczególnego uwzględnienia oraz wsparcia. Aktywne uczestnictwo ojca korzystnie wpływa na rozwój dzieci, wzmacnia ich poczucie własnej wartości oraz stabilność emocjonalną. Dlatego ważne jest promowanie równego podziału obowiązków rodzicielskich oraz zapewnienie ojcom odpowiednich zasobów i wsparcia w radzeniu sobie z wyzwaniami życia rodzinnego. Przeprowadzone wywiady potwierdzają, że nawet w dużych rodzinach możliwe jest budowanie zdrowych i trwałych relacji.

Obraz więzi rodzinnych przedstawiony w publikacji nie pozwala na uogólnienie wyników na całą populację rodzin wielodzietnych ani na formułowanie szerokich wniosków. Wskazuje jednak na potrzebę dalszych badań. Analiza rodzin niepełnych lub dysfunkcyjnych mogłaby przynieść odmienne rezultaty i prowadzić do wniosków odmiennych od zaprezentowanych w niniejszej pracy. Wyniki takich badań mogą okazać się kluczowe dla opracowania skutecznych strategii wsparcia tych rodzin. Mimo postępujących zmian społecznych i kulturowych wpływających na strukturę rodzin, wciąż istnieje wiele nieodkrytych obszarów, które warto zbadać, aby lepiej zrozumieć dynamikę i potrzeby rodzin wielodzietnych.

BIBLIOGRAFIA

- Apanowicz, J. (2002). *Metodologia ogólna*. Wydawnictwo Diecezji „Bernardinum”.
- Apanowicz, J. (2003). *Metodologia nauk*. Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Bajkowski, T. (2017). Tożsamość rodzinna jako kategoria autoidentyfikacji człowieka. *Warمیńsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy. Nauki Społeczne*, 4, 25–37.
- Budrowska, B. (2008). Tacierzyństwo, czyli nowy wzór ojcostwa. *Kultura i Społeczeństwo*, 52(3), 123–151.
- Erikson, E.H. i Hejmej, P. (2000). *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Rebis.
- Forma, P. (2020). Resentyment a społeczna akceptacja rodzin wielodzietnych. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika*, 21, 55–64. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.5655>
- Grochocimska, R. (1999). *Przemoc wobec dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Kawula, S. (1980). Problemy rodzin wielodzietnych. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*.
- Kołodziej, W. (2010). Rola ojca w życiu rodziny i dziecka. W: I. Janicka (red.), *Rodzice i dzieci w różnych systemach rodzinnych* (s. 35–47). Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Krąpiec, M.A. (red.). (2007). *Powszechna encyklopedia filozofii*. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu.

- Krzesińska-Żach, B. (2007). *Pedagogika rodziny. Przewodnik do ćwiczeń*. Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie.
- Łobocki, M. (2000). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Małycka, A. i Dankowska-Kosman, M. (2014). O byciu i stawianiu się ojcem w opiniach mężczyzn – czyli o uczeniu się roli ojca. *Edukacja Dorosłych*, 2(71), 147–159.
- Mojsak, M.G. (2024). *Relacje ojca z dziećmi w rodzinie wielodzietnej na wybranych przykładach z miasta Białegostoku* [niepublikowana praca magisterska]. Uniwersytet w Białymstoku.
- Nowak, S. (2006). *Metodologia badań społecznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Oleś, M. i Oleś, P. (2001). Z psychologicznych aspektów ojcostwa. W: D. Kornas-Biela (red.), *Oblicza ojcostwa* (s. 255–268). Towarzystwo Naukowe KUL.
- Ośkiewicz, W. (2012). Rola ojca w oddziaływaniach wychowawczych dziecka w rodzinie. *Pedagogika Rodziny*, 2(3), 99–106.
- Ryś, M. (2011). Kształtowanie się poczucia własnej wartości i relacji z innymi w różnych systemach rodzinnych. *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 2(6), 65–84.
- Sosnowski, T. (2011). *Ojciec we współczesnej rodzinie. Kontekst pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Sosnowski, T. (2014). Pedagogiczny model ojcostwa – konstrukt teoretyczny. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 13, 56–73.
- Sosnowski, T. (2022). Rodzina, rodzicielstwo źródłem dobrostanu człowieka. W: E. Jarosz (red.), *Wielowymiarowość dobrostanu człowieka i społeczeństw, czyli o tym, jak szlachetne jest zdrowie – księga jubileuszowa dedykowana Profesor Ewie Syrek* (s. 179). Difin.
- Sosnowski, T. i Konaszewski, K. (2018). Od tradycyjnego do nowego modelu ojcostwa – potrzeba pedagogicznej zmiany. *Roczniki Nauk Społecznych*, 10(46), 51–63. <http://dx.doi.org/10.18290/rns.2018.46.2-3>
- Szyszk, M. (2015). Wielodzietność w Polsce – społeczne postrzeganie i pomoc państwa. W: S. Taranowicz i S. Grotowska (red.), *Rodzina wobec wyzwań współczesności. Wybrane problemy* (s. 177–192). Oficyna Wydawnicza Arboretum.
- Ustawa z dnia 23 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Dz.U. 2014, poz. 1863).
- Więclawska, A. (2009). Ojcostwo w świecie współczesnym. *Pedagogika Christiana*, 2(24), 213–228. <https://paedchrist.umk.pl/zeszyt/2/24/2009/ojcostwo-w-swiecie-wspolczesnym>

SUMMARY

Father's Relations with Children in a Large Family. Case Study

The relationship between a father and his children in a large family influences the emotional and social development of the children and shapes family dynamics and interpersonal relationships. Understanding these relationships helps to better support families in creating a harmonious upbringing environment and effective communication. This article presents preliminary findings from a study on the relationship between fathers and their children in large families. The article consists of three parts. The first part discusses theoretical issues related to large families and the role of the father in the upbringing process. The second part concerns the research methodology and a description of selected case studies of large families from Białystok. As a result of the research, it was observed that the relationship between the father and children in large families is complex and dynamic, but it does not deteriorate solely due to the number of children. Key factors influencing the quality of these relationships include the father's personality, his emotional involvement, and the quality of the marital relationship.

KEY WORDS: father, fatherhood, relationship, large family, child